

501
ΚΟΥ
ΜΕ
ΝΙ
ΚΟΙ Έλληνες
ΣΤΟΧΑΣΤΕΣ

ΑΙΕΛΟΣ
ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗΣ
ΚΟΝΔΥΛΗΣ
ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ
ΣΒΟΡΩΝΟΣ

 Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ

ΟΙ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΤΩΝ **συνυπογράφων**

ΠΕΝΤΕ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΟΧΑΣΤΕΣ

επειδή

- η γνώση είναι δύναμη στον αγώνα για μια καλύτερη ζωή, στον αγώνα για μια άλλη κοινωνία·
- ως εργαζόμενοι έχουμε ανησυχίες, προβληματισμούς, ιδέες, οράματα
- ως εργαζόμενοι στο χώρο του βιβλίου ζούμε τόσο κοντά στον κρυμμένο θησαυρό των τυπωμένων σελίδων·
- έχουμε άποψη για το τι εκδίδεται, πώς εκδίδεται, πώς διακινείται, τι διαβάζεται·
- το βιβλίο δεν μπορεί να είναι εμπόρευμα, πρέπει να είναι κοινωνικό αγαθό·
- ο αναγνώστης δεν μπορεί να είναι καταναλωτής, πρέπει να είναι εραστής του βιβλίου·
- η κοινωνία χωρίς αφεντικά για την οποία παλεύουμε θα είναι ταυτόχρονα μια κοινωνία χωρίς διευθυντές, θα είναι μια κοινωνία όπου ο χώρος του βιβλίου, όπως και όλοι οι τομείς της παραγωγής, θα αυτοδιευθύνεται από τους ίδιους τους εργαζομένους...

γι' αυτό... «Οι ΕΚΔΟΣΕΙΣ των ΣΥΝΑΔΕΛΦΩΝ»

Η Εφημερίδα των Συντακτών
Κολοκοτρώνη 8, 105 61 Αθήνα
Τηλ.: 211 1045000 • Fax: 211 1045175
contact@efsyn.gr • <https://www.efsyn.gr>

Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων
Ερεσσού 35, 106 81 Αθήνα • Τηλ.: 210 3818840
Syneditions@gmail.com • <http://ekdoseisynadelfwn.wordpress.com>

Η αναπαραγωγή του παρόντος έργου είναι ελεύθερη για μη εμπορικούς σκοπούς, με παράκληση να αναφέρονται οι πηγές.

ISBN 978-960-9797-27-6

ΠΕΝΤΕ
ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΙ
ΕΛΛΗΝΕΣ
ΣΤΟΧΑΣΤΕΣ

ΑΞΕΛΟΣ
ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗΣ
ΚΟΝΔΥΛΗΣ
ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ
ΣΒΟΡΩΝΟΣ

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΑΔΕΛΦΩΝ
ΑΘΗΝΑ 2014

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ του Νικόλα Βουλέλη 9

ΚΩΣΤΑΣ ΑΞΕΛΟΣ

Κατερίνα Δασκαλάκη, *Ήταν ένα μικρό καράβι* 15 ~ Γιώργος Δουατζής, *Η ποίηση στο έργο του* 21 ~ Αλεξάνδρα Δεληγιώργη, *Ο άνθρωπος και ο κόσμος* 25 ~ Κωνσταντίνος Δασκαλάκης, *Το βάθος της φιλικής σχέσης* 29 ~ Φίλιππος Δ. Δρακονταειδής, *Το παρόν του μέλλοντός μας* 33 ~ Μάριος Μπέγζος, *Η φιλοσοφία της θρησκείας του* 37 ~ Ζαν-Μισέλ Παλμιέ, *Ερωτήματα* 41 ~ Servanne Jollivet, *Στη δοκιμασία του σκέπτεσθαι* 45

ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗΣ

Ανδρέας Ανδριανόπουλος, *Η βαρβαρότητα της πνευματικής παρακμής* 51 ~ Αλέκος Αλαβάνος, *Όταν σου λείπει κάποιος ψάχνεις να τον βρεις* 53 ~ Θανάσης Γιαλκέτορας, *Το θάρρος της ελεύθερης αναζήτησης* 56 ~ Γιώργος Οικονόμου, *Αυτονομία και δημοκρατία* 60 ~ Κωνσταντίνος Καβουλάκος, *Ο Καστοριάδης και η θεωρία της δημοκρατίας* 65 ~ Θεοφάνης Τάσης, *Ο Καστοριάδης ή η πανουργία της αυτονομίας* 70 ~ Αλεξάνδρα Δεληγιώργη, *Δημιουργία – θέσμιση – αυτονομία* 74

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΝΔΥΛΗΣ

Γιώργος Μερτίκας, *Ισχύς και απόφαση στη μαζικοδημοκρατική εποχή* 81 ~ Βασίλης Μπογιατζής, *Η ελληνική περίπτωση* 86 ~ Μιχάλης Παπανικολάου, *Ένας προφήτης χωρίς αυταπάτες* 91 ~ Κώστας Σταμάτης, *Η έννοια της αξιοπρέπειας* 95 ~ Κώστας Μελάς, *Οι θεωρίες της απόφασης* 100 ~ Γιώργος

Λ. Ευαγγελόπουλος, *Για τον αμιγώς τεχνολογικό πόλεμο και την τρομοκρατία* **107**
~ Αιμίλιος Καλιακάτσης, *Παναγιώτης Κονδύλης – Ε. Χ. Γονατάς: Εκλεκτικές*
συγγένειες **111**

ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ

Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *Το γέλιο του Νίκου* **117** ~ Χάρης Γολέμης, *Το*
αποτύπωμα του Πουλαντζά **121** ~ Θανάσης Γιαλκέτοης, *Ένας πρωτοπόρος της*
ανανέωσης **126** ~ Αριστείδης Μπαλτάς, *Πουλαντζάς εφαρμοσμένος* **132**
~ Michael Lowy, *Προσωπικές αναμνήσεις* **137**

ΝΙΚΟΣ ΣΒΟΡΩΝΟΣ

Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *Ο άγνωστος δάσκαλος* **143** ~ Χριστίνα Κουλούρη,
Ο Παπαρρηγόπουλος του 20ού αιώνα **148** ~ Σπύρος Αοδραχάς, *Μια κατάθεση*
στο ταμείο των ιστορικών γνώσεων **152** ~ Γιάννης Γιαννουλόπουλος, *Φράουλες*
ώριμες, με ζάχαρη και λεμόνι **157** ~ Γιάννης Γιαννουλόπουλος, *Η στροφή στο*
Βυζάντιο **160** ~ Νίκος Αλιβιζάτος, *Η σχέση πολιτικής και οικονομίας* **163** ~
Γιώργος Μαργαρίτης, *Ο ιστορικός και η Ιστορία* **168** ~ Τριαντάφυλλος Ε.
Σκλαβενίτης, *Ο ερευνητής της νεοελληνικής πολιτισμικής ιστορίας* **173**

ΕΠΙΜΕΤΡΟ του Νίκου Κατσιούνη **179**

Ο ερευνητής της νεοελληνικής πολιτισμικής ιστορίας

του Τριαντάφυλλου Ε. Σκλαβενίτη

Ο Σβορώνος, ως ιστορικός του Βυζαντίου αλλά και του Νέου Ελληνισμού, ασχολήθηκε περισσότερο με την οικονομική ιστορία: Το αποδεικνύουν οι βυζαντινές του μελέτες, λιγότερο γνωστές στην Ελλάδα, αφού είναι δημοσιευμένες στα γαλλικά, αλλά και *Το εμπόριο της Θεσσαλονίκης τον 18ο αιώνα*, δημοσιευμένο στα γαλλικά το 1956 και στα ελληνικά το 1996. Οι συζητήσεις, όμως, γύρω από τον Σβορώνο και το έργο του, συχνά, με μονομέρεια και ανισότητα, επικεντρώνονται κυρίως στις θέσεις που υποστήριξε απαντώντας άμεσα στα μεγάλα ερωτήματα για τη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης και την αποδοχή της έννοιας της διαχρονικής συνέχειας του ελληνισμού. Για τις ανάγκες αυτών των συζητήσεων συνήθως δεν αναζητούνται τα στοιχεία σε εκείνες τις αναλυτικές μελέτες του που ερευνούν θέματα ιστορίας των ιδεολογιών και των συνειδήσεων και ανήκουν στο ευρύτερο πλαίσιο των μελετών του για τη νεοελληνική πολιτισμική ιστορία.

Για λόγους εύκολης πρόσβασης και κυρίως επιγραμματικής διατύπωσης, προτιμώνται τα υποκεφάλαια πολιτισμικής ιστορίας σε είκοσι μόνο σελίδες της *Επισκόπησης της Νεοελληνικής Ιστορίας* (1976). Σε αυτά, όπως και στο βιβλιαράκι του που κυκλοφόρησε το 2004 *Το ελληνικό έθνος. Γένεση και διαμόρφωση του Νέου Ελληνισμού*, ο συνο-

πτικά διατυπωμένος λόγος του ιστορικού, ελλειπτικός και γραμματικά ατεκμηρίωτος, οδηγεί εύκολα τον αναγνώστη σε άδικη και κυρίως λαθεμένη εκτίμηση ότι πρόκειται για απόψεις ανεπεξέργαστες, ακόμη και δανεισμένες από κάποιον διανοητή ή πολιτικό. Χειρότερα γίνονται τα πράγματα με τη χρήση των κειμένων που προέκυψαν από προφορικές του συνεντεύξεις, χωρίς δεύτερη ανάγνωση συνήθως και με τις ερωτήσεις να έχουν συμμετοχή στη διαμόρφωση των απαντήσεων, κυρίως σε αυτά που δεν λέει ο ερωτώμενος για το θέμα.

Από τις αναλυτικές μελέτες νεοελληνικής πολιτισμικής ιστορίας του Σβορώνου, οι πέντε πρώτες σηματοδοτούν την αρχή της επιστημονικής του δραστηριότητας (1937-1941) και επτά χρονολογούνται στην περίοδο μετά τη Μεταπολίτευση (1975-1989), που είναι και η τελευταία της ζωής του. Οι πρώτες του μελέτες είναι συνδεδεμένες ίσως με τη φοιτητική περίοδο της ζωής του (1928-1933) και πάντως με την πρώτη επαγγελματική του απασχόληση από το 1936, ως έκτακτου συντάκτη του Μεσαιωνικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών. Δύο μελέτες του, οι *Παρατηρήσεις εις λόγον παρηγορητικόν περί δυστυχίας και ευτυχίας* και *Το περί της μάχης της Βάρνης ποίημα*, δημοσιευμένα το 1937 και το 1938 στο περιοδικό *Αθηνά*, θα μπορούσαν να είχαν ξεκινήσει από τα φοιτητικά του χρόνια στα σεμινάρια του Κωνσταντίνου Άμαντου και του Νίκου Βέν και ολοκληρώθηκαν στο εντελώς κατάλληλο κλίμα της Ακαδημίας Αθηνών με τους πολύτιμους θησαυρούς των αποδελτιωμένων κειμένων της μεσαιωνικής και νεοελληνικής Γραμματείας, με λήμματα κειμενικά και γλωσσικά.

Αυτά διευκόλυναν τον Σβορώνο στις εύστοχες παρατηρήσεις του στα κείμενα, στις διορθώσεις που πρότεινε με επιχειρήματα παλαι-

ογραφικά, διάκρισης του λόγιου από το δημοτικό και χρονολογικούς τους ιεράρχησης. Εκεί, με διευθυντή από το 1939 τον Μανώλη Κριαρά, αποφάσισε να ειδικευτεί στην πολιτισμική παραγωγή των Παραδουνάβιων ηγεμονιών και των Φαναριωτών, αφού έμαθε ρουμανικά και ανέλαβε να παρουσιάζει στα ελληνικά περιοδικά τις σύγχρονες σημαντικές μελέτες των Ρουμάνων ιστορικών και φιλόλογων. Η μελέτη του (1938) για τον Διονύσιο Φωτεινό (Πάτρα 1769-Βουκουρέστι 1821) και το έργο του *Ιστορία της Βλαχίας* (1818-1819) συνδέουν το ενδιαφέρον του για τις Παραδουνάβιες ηγεμονίες με την ιστορία της ιστοριογραφίας, που έμεινε ως το τέλος της ζωής του στα ενδιαφέροντά του. Η μελέτη αυτή είναι από τις σπουδαιότερες που έχουμε γι' αυτήν τη θεματική ενότητα, στην οποία εντάσσεται και η μελέτη που θα δημοσιεύσει το 1939 για τον Ιωάννη Στάνο και την εξάτομη *Βίβλο Χρονική* (Βενετία 1767), εκσυγχρονισμένη χρονογραφία από κτίσεως κόσμου έως το 1700, συμπίλημα από τη *Βυζαντίδα* της Βενετίας και ιταλικά χρονικά.

Οι μελέτες του για πολιτισμικά θέματα μετά τη Μεταπολίτευση είναι κυρίως απάντηση στις προσκλήσεις των Λευκαδίων συμπατριωτών του για να μιλήσει στις Γιορτές Λόγου και Τέχνης και τις αθηναϊκές εκδηλώσεις τους: για τον Αριστοτέλη Βαλαωρίτη (1975), για το Δημοτικό Τραγούδι (1978), τον Άγγελο Σικελιανό (1981) και τον Σπυρίδωνα Ζαμπέλιο (1982). Με την ιστορία της Λευκάδας είχε ασχοληθεί στα νεανικά του χρόνια και ερεύνησε στο Αρχαιοφυλακείο της γενέτειρας, συγκεντρώνοντας υλικό για τη διδακτορική του διατριβή σχετικά με τα νομίσματα και την κυκλοφορία τους στους αιώνες της ξένης κυριαρχίας του ελληνικού χώρου. Δημοσίευσε το 1939 και το 1940 δύο μελέτες για τους Χίους πρόσφυγες στη Λευκάδα και για τους εν Λευκάδι κλέφτες και αρματολούς.

Ο Σβορώνος, στα ευφρόσυνα χρόνια της Μεταπολίτευσης, καλείται από τους συμπατριώτες του ως σοφός διδάχος και δημόσιος ρήτορας και, παρά το συγκινησιακό κλίμα στο οποίο γίνονται αυτές οι ομιλίες, δεν αναζητεί εκλαϊκευτικές φόρμες για να γράψει ρητορικά δοκίμια. Παρουσιάζει τις απόψεις του ως ιστορικού, σχεδόν όπως και στα σεμινάρια του, για τον Βαλαωρίτη, τον Σικελιανό και τον Ζαμπέλιο, στις οποίες καταστάλαξε στοχαζόμενος νοσταλγός στο Παρίσι, με τις παραστάσεις και τις μορφές της γενέτειρας και των ανθρώπων της εγκατεστημένες στο ιστορικό του εργαστήριο. Τώρα ερχόταν να καταθέσει στους πατριώτες του κάποια από τα ερμηνευτικά κλειδιά που κατάκτησε: Για τον Βαλαωρίτη και τον αντιστασιακό χαρακτήρα που διέπει ολόκληρη την ελληνική ιστορία, όπως εκφράζεται στο έργο του, μαζί με την ταύτιση λαού και έθνους και τη συνηγορία του στα δικαιώματα των καλλιεργητών της γης, των αφανών της Ιστορίας. Για τον Σικελιανό καταθέτει τις προτάσεις του για τη μελέτη της ιδεολογίας του αναλυτικά. Τον Σπυρίδωνα Ζαμπέλιο προσπάθησε να τον τοποθετήσει στο κυρίαρχο ιδεολογικό και θεωρητικό κίνημα της εποχής του, τον ιστορισμό.

Μια χειρόγραφη ανθολογία (μισμαγιά) με τραγούδια ελληνικά και τουρκικά και δύο εθνικά στιχουργήματα, που έπεσε στα χέρια του, θα τον φιλοτιμήσει να την υπομνηματίσει και να την εκδώσει. Με την παράδοση του μελετήματος αυτού, τον τελευταίο χρόνο της ζωής του, στον τόμο του Roger Milliet (Ροζέ Μιλλιέξ) θα προσφέρει ένα αντίδωρο στον ευεργέτη του, όπως είχε κάνει και το 1956 συνεισφέροντας στο αφιέρωμα για τον Οκτάβ και τη Μέλπω Μερλιέ. Στο τελευταίο του δημοσίευμα, αφιερωμένο στον Στυλιανό Αλεξίου, της φιλικής συνάφειας του Πανεπιστημίου Κρήτης, όπου δίδα-

Ξε τη δεκαετία του 1980, συναντιέται η νοσταλγική αναθύμηση της Λευκάδας των παιδικών του χρόνων (δεκαετίες 1910 και 1920) με το ερώτημα για τον απόηχο της Κρητικής Λογοτεχνίας στην προφορική παράδοση της γενέθλιας πόλης. Και πάλι όσα έμαθε ανακαλούνται για να βοηθήσουν στον υμνηματισμό των αναθυμημάτων και νέο στάδιο μαθητείας αναλαμβάνεται για να καλυφθούν τα κενά των γνώσεών του και να ανταποκριθεί στο μάθημα που διάλεξε να διδάξει με το τελευταίο του δημοσίευμα: Πώς αξιοποιείται η προφορική μαρτυρία της παιδικής μνήμης και πώς εξασφαλίζεται από την τάση να συμπληρώνονται τα κενά και οι σιωπές της από το απόθεμα των επισημονικών γνώσεων που διαθέτουμε.

Ο Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης είναι ιστορικός, διευθυντής ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών.